

Els noms comuns de les plantes herbàcies a Vilafranca, els Ports (II)

The common names of the herbaceous plants placed in Vilafranca, Els Ports (II)

Ricard Pitarch Garcia. Catedràtic d'Educació Secundària. ripiga@hotmail.com

Marcel Pitarch Marín. Professor d'Educació Secundària. marcelpm95@gmail.com

Presentat: 9/02/2023

Aprovat: 21/02/2023

Resum

En aquest treball, es dona continuïtat a l'article de la revista anterior, en el qual es mostren espècies majoritàriament d'arbres i arbusts. Aquí en tenim cent vint-i-nou espècies de plantes herbàcies, anuals, bianuals o plurianuals, amb la finalitat de recordar els seus noms comuns utilitzats tradicionalment a Vilafranca. Cada espècie va acompanyada del nom científic, algunes característiques destacables i una fotografia. Amb tot i això s'intenta que resulte fàcil la seua identificació al camp, i restablir eixa relació unívoca entre el nom comú de la planta i la pròpia planta.

Després d'haver-se transmès al llarg de moltes generacions tot un vocabulari d'elements lingüístico-culturals de valor patrimonial, etnogràfic i cultural, estan caient en l'oblit conseqüència de l'abandó que està sofrint el món rural. Cal recuperar aquest patrimoni cultural valuós, testimoni de la cultura d'una època anterior i evitar que desaparega per sempre.

Paraules clau: Fitonímia, espècies vegetals, Vilafranca, botànica, noms comuns de les plantes

Abstract

In this work, continuity to the article from the previous magazine is given, in which mainly tree and shrub species were shown. Here we have one hundred and twenty-nine species of annual, biennial or multi-annual herbaceous plants, in order to remember their common names traditionally used in Vilafranca. Each species is followed by the scientific name, some notable features and a photograph. However, an attempt is made to make it easy to identify in the field, *in situ*, and to reestablish that unequivocal relationship between the common name of the plant and the plant itself. After having been transmitted over many generations, a vocabulary of linguistic-cultural elements of patrimonial, ethnographic and cultural value, they are being forgotten as a result of the abandonment that the rural world is suffering. It is necessary to recover this valuable cultural heritage, testimony of the culture of an earlier period, and prevent it from disappearing forever.

Keywords: Phytonymy, plant species, Vilafranca, botany, common names of plants

*Van les bruixes, van les bruixes,
van les bruixes pels barrancs
buscant fulles, collint herbes
i gargulls dels espinalls.
Poliol i herba pucera,
te de roca als roquissalls.
Van les bruixes, van les bruixes,
van rebuscant pels solans.
Van les bruixes, van les bruixes*

*voreta del riu avall,
collint joncs i gavarnera,
plantaatge, ortigues i cards.
De fuells i corrojoles
se n'omplen lo devantal
i cullen flor de saüc
i blets pels pataquerals.
A l'ombria herba fetgera,
als bancals grapat de gram,*

*al ribàs, herba bovina
i l'herbeta de la sang.
Van les bruixes pels camins
buscant flors al mes de maig.
Se les emporten a casa
i les posen a secar.*

Les bruixes. Desideri Lombarte;
Pena-roja (Matarranya)

Agraïments a:

Elisa García Ortí, Felipe M. Pitarch Dolz, Asun Marín Fandos, Julio Monfort Tena, Paco Monfort Tena, Lucía Carceller Bellés, Leandro Bellés Segura, Elisa Monfort García, Andrés Marín Mestre. Totes i tots han participat aportant noms que coneixien des de la seua infantesa-joventut o corroborant la validesa d'aquests, que de manera tradicional i a través de la transmissió oral, han servit a les vilafranquines i vilafranquins, al llarg de moltes dècades, per anomenar les plantes que s'han trobat en el dia a dia.

Introducció

Les plantes sempre han estat acompanyant l'ésser humà al llarg de les successives generacions i cultures fins a l'actualitat. De manera quotidiana, utilitzem en la nostra parla els noms de les plantes que fem servir per alimentar-nos, vestir-nos o construir diverses eines o materials. Alguns dels topònims de masos, barrancs, serralades, pics, muntanyes, fonts, coves... fan referència directa o indirecta a noms de plantes: mas de Roures, mas de la Carrasca, Torre Figuera, mas del Pinar, font del Ginebre, font del Salze, font del Pi, barranc de les Teixeres, barranc de la Figuera¹...

Una de les activitats primeres i característiques de l'espècie humana és la de classificar els objectes que té al seu abast i donar-los noms. Amb els elements de la natura, tan propers a les persones, aquesta activitat pren gran importància i, dins d'aquests, els del món vegetal són objecte de molta atenció.

Hi tenim moltes plantes de les quals no hem pogut trobar el seu nom popular, però si en tenen o n'han tingut vol dir que tenen o han tingut una utilitat, o que tenien una toxicitat que calia evitar o que són molt cridaneres, o molt abundants, per exemple en els camps conreats, i calia eliminar-les perquè competien amb les cultivades.

Però molta de la informació sobre les plantes, així com els seus noms, són el resultat d'una llarga experiència i saviesa acumulada, transmesa de l'antiga tradició oral, de generacions que han recollit, tant els noms com les seues propietats medicinals, els seus usos, la seua distribució, ecologia..., i eixe vector de transmissió s'està perdent en no perdurar la cadena de comunicació ni la de transmissió en les últimes generacions. L'abandonament del oficis més vinculats amb el món rural (ramaderia, agricultura, silvicultura, artesania del vimen...), l'allunyament de la natura i la creixent urbanització i atracció de la població pels nuclis més grans (ciutats), ha interromput l'antiga tradició oral d'aprenentatge natural, d'avis i pares a fills i filles, dels noms de les plantes del nostre entorn, que abans eren familiars a les persones properes i integrades al medi rural. Avui és més urgent que mai recuperar la connexió amb la natura, i apropar-nos novament a les plantes que ens envolten, encara que només siga reconeixent algunes d'elles i aprenent o recordant els noms comuns.

Si ens fixem en el noms comuns o populars, alguns fan referència a tota la planta (belenyo, beltrònica, donzell, panical...), altres venen determinats per les flors (gossets, violetes), per les inflorescències (caparretes, margarita) o pels fruits (catxurros, fresses, sarronet de pastor). En moltes ocasions ens donen informació de les característiques morfològiques de la planta (milfulles, lletrera, apegalosa, obriülls...), de les seues virtuts (botgeta gangrenosa, herba de l'orina, herba-sana, herba topera, herba mosquera, herba

---

1.- Per tal de trobar la ubicació d'aquests topònims en el terme es pot consultar FUSTER (2013)

de les berrugues...), o del lloc on es crien (sàlvia de prat, te de roca, herba carrascalera...). Per aquest motiu els noms tenen un valor històric, utilitari, antropològic..., a més del purament lingüístic. Aquest patrimoni cultural s'ha mantingut viu per transmissió entre generacions a les àrees rurals, com si fos una herència. Arrepleguen tot un ventall de costums (alguns ja perduts), de sensacions i de creences arrelades a la cultura popular del territori i són un reflex del lligam que hi ha hagut entre la població i les plantes. Per aquest motiu cal deixar constància i evitar que el seu coneixement es perda amb eixa interrupció de la transmissió oral.

L'article s'ha estructurat amb una relació de plantes herbàcies, anuals o plurianuals, continuació de l'article de la revista anterior, on majoritàriament figuraven arbres, arbusts, mates arbustives i algunes crasses. De cadascuna d'elles figura en primer lloc el nom comú o popular utilitzat a Vilafranca (aquest s'ha utilitzat per ordenar-les alfabèticament), el nom científic al que correspon, alguna característica que ajuda a verificar la identitat planta-nom i una fotografia per tal de poder-los atribuir de manera clara a un tàxon. En molts casos, sols s'escau de fer-hi figurar un nom correcte però no és pas rar que n'hi haja dos o més. Les variacions de pronúncia locals i familiars que s'han transmés al llarg de generacions, fan que es duguen a terme lleugeres variants fonètiques i de lèxic.

Les variants lingüístiques són noms que constitueixen variants gràfiques o fonètiques al límit o al marge de les normes ortogràfiques i gramaticals, derivades de formes correctes. L'article és un recull de noms extrets de la parla col·loquial que reflecteix la realitat sociolingüística, és a dir, l'existència i l'ús més o menys arrelat d'alguns castellanismes i/o aragonesismes, per la posició geogràfica en què es troba Vilafranca. La proximitat i el contacte amb les poblacions veïnes, de parla castellana, i els moviments poblacionals deguts a matrimonis, a treballs eventuais, al comerç, a la proximitat de la frontera lingüística... han influït en la fitonímia de la zona i alguns dels noms utilitzats són castellans o castellanismes. Com per exemple: anomenem freses i aquí no utilitzem el terme maduixa, diem margarites i no margarides, també diem tuca i no el terme emprat en altres zones valencianes que l'anomenen carbassina. Algun nom comú es correspon amb dues espècies, perquè ambdues eren utilitzades amb la mateixa finalitat: herba mosquera; així com també d'alguna espècie hem recollit dos o més noms comuns: veça i pesolina per a *Vicia sativa*, senill, canyís i canyetes per a *Phragmites australis*.

Aquells noms comuns que porten un asterisc * al final és perquè són plantes de les quals no hem trobat persones que coneguen un nom assignat a eixes espècies, potser algunes per ser molt escasses al terme de Vilafranca o, sent abundants, perquè no se'ls coneix cap utilitat ni interès manifestat pels informants. S'ha optat per posar noms que s'han utilitzat en comarques pròximes, amb el mateix idioma, considerant que pot resultar d'utilitat poder anomenar-les mitjançant un nom comú.

Les apreciacions etnobotàniques o d'utilització medicinal que figuren en algunes plantes estan tretes majoritàriament de MULET (1991), només alguns casos concrets són resultat de la transmissió oral d'algunes persones.

Agaons, agraons*Ononis spinosa* L.

Planta perenne, amb tiges proveïdes d'espines punxents, fines i allargades, que poden arribar al mig metre de llargària. Les fulles amb un o tres folíols. Les inflorescències racemiformes més bé terminals, amb totes o part de les flors solitàries i axil·lars, repartides al llarg de les branques. Les flors són de color rosat, amb una part blanquinosa.

Viu en pastures subnitròfiles, sobre sòls profunds i amb certa humitat edàfica. En ambients antropitzats.

Agaons, agraons

Alls bords

Alls bords*Allium* sp.

Plantes perennes, bulboses, amb la tija de secció circular. Les fulles planes, cilíndriques o semicilíndriques. Les flors amb els tèpals més o menys ovats; blanquinosos, rosats o purpuris. La inflorescència esfèrica o semiesfèrica, densa, amb desenes o fins i tot centenars de flors. Floreixen ben entrat l'estiu.

Els podem trobar en medis ruderals, en clarianes de matollars i pastures seques subnitròfiles.

Apegalosa

Apegalosa*Rubia peregrina L. subsp. *peregrina*

Herba perenne, estolonífera, enfiladissa, de tiges tetràgonas amb angles estretament alats i recoberts amb xicotetes dents que s'enganxen a la roba, igual que el marge de les fulles. La inflorescència terminal molt laxa, de flors molt xicotetes i poc vistoses.

En carrascars i matollars esclerofil·les. També en altres medis forestals ombrívols.

A Vilafranca s'utilitza com a antidiarreica, tant per a persones com per a animals.

Àrnica borda

Àrnica borda*Inula montana* L.

Herba perenne de tiges dreçades, peloses i poc ramoses. Les fulles enteres, peloses i grisenques, majoritàriament a la base de la planta. Les flors agrupades en capítols de color groc, en forma de margarida.

Viu en matollars i pastures vivaces, en llocs secs i clars.

Arrancapets

Belenyo

Beltrònica

Berbena

Els seus capítols macerats en aiguardent o alcohol s'utilitzen per desinfectar ferides i rebaixar les inflamacions produïdes per contusions.

Arrancapets

Centaurea cephalarifolia Willk.

Herba perenne, que pot arribar al metre d'alçària; dreçada i poc ramificada. Les fulles caulinars estan profundament dividides. Els capítols ovoides, de 2-3 cm d'amplària. Les flors de tonalitat rosada o purpúria blavosa.

Creix en camps de cultiu o pel seu entorn, en terrenys alterats, damunt de sòls profunds, en zones fresques.

Belenyo

Hyoscyamus niger L.

Planta biennial, densament pubescent-glandulosa, de fins a 70 cm d'alçària i amb les tiges ramificades. Les fulles amb lòbuls triangulars, aguts. El calze campanulat, globós i densament pubescent. La corol·la blanquinosa, amb una nervadura intensa purpúria morada.

Es troba en herbassars nitròfils, escombraries remogudes i altres àrees antropitzades.

Planta de gran toxicitat, utilitzada contra el mal de queixal. Les seues fulles, en nombre imparell i una mica matxucades s'han utilitzat en emplastres abdominals per curar les indigestions.

Beltrònica

Teucrium pinnatifidum Sennen

Herba perenne, de 10-30 cm, molt ramosa, de tija erecta o ascendent, de color verd grisenc. La inflorescència té forma de raïm allargat, dens. La corol·la d'un centímetre o menys, unilabiada, purpúria o de color rosat.

Habita en clars de bosc i terrenys pedregosos; en l'estrat herbaci de carrascars, així com en matollars oberts i pastures de les seues etapes serials. També en fissures i replans de roca.

A Vilafranca s'ha utilitzat popularment com a digestiva i carminativa.

Berbena

Verbena officinalis L.

Herba perenne de tiges erectes, ramificades o simples; de secció quadrangular. Fulles de diverses formes i oposades.

Inflorescència terminal, en panícula o raïm d'espigues. Corol·la de 4-6 mm, de color lila pàl·lid o rosat.

Forma part d'herbassars poc o molt humits i sovint una mica nitròfils, vores de camí.

Blets

Chenopodium sp.

Herba anual que pot superar el metre d'alçària. Sovint les seues parts més joves tenen aspecte farinaci. Les fulles tenen forma lanceolada o ròmbico-ovada, de color verd grisenc. Inflorescències amb moltes flors, però molt xicotetes i gens vistoses. De floració estival tardana.

Habita en camps de cultius i herbassars nitròfils diversos, sobre substrats profunds i no molt secs. En erms, vores de camí, enderrocs i quasi tot tipus de terrenys ruderalitzats.

Blets

Blets de burro

Amaranthus sp.

Herba anual, erecta, que pot arribar al metre d'alçària. La part superior de les tiges és pilosa; les fulles ovades, el·líptiques o romboïdals. Les inflorescències en espigues terminals o en glomèruls axil·lars. Les flors poc vistoses i llavors negres. De floració estival tardana.

Habita en herbassars nitròfils diversos, camps de cultiu, terres en guaret, vores de camí i terrenys antropitzats. Molt comuna i abundant.

Blets de burro

Boga

Typha domingensis Pers / *Typha latifolia* L.

Plantes herbàcies, de tiges erectes, simples i cilíndriques. Les fulles alternes, linears. La inflorescència apical, formada per dues parts, la superior amb les flors masculines, que cauen prompte i queda el raquis i la inferior, amb les flors femenines compactades, de color bru clar o més fosc, fins quasi negre i aspecte semblant a un 'puro' (dels de fumar).

Es cria en medis fluvials i palustres. En bassals d'aigua durant tot l'any.

Les seues fulles han estat utilitzades per entapissar cadires i les inflorescències s'han utilitzat per a la decoració, conjuntament amb altres plantes seques.

Boga

Botgeta gangrenosa

Bracera

Bufalaga vera

Calèndula

Botgeta gangrenosa

Plantago sempervirens Crantz

Planta perenne, de 10-40 cm, ramificada des de la base. Les fulles oposades, linears, agudes, enteres i pubescents. Les inflorescències en espigues més o menys ovoides, glomerulars, compactes.

Creix en herbassars i matollars subnitròfils secs, en vores de camins i pistes forestals, també en camps de cultiu abandonats i terrenys alterats en llocs assolellats.

Com el seu nom diu, s'ha utilitzat en banys dèrmics per a les gangrenes, antigangrenosa.

Bracera*

Centaurea aspera L.

Herba perenne, amb tija prou ramosa, ascendent o dreçada. Les flors de color rosat o purpuri rogenc, agrupades en capítols.

Planta associada a ambients alterats, cunetes, vora de camins, fenassars, terrenys erms, matollars degradats... Sovint damunt de sòls poc o molt profunds i una mica nitrificats.

A la comarca dels Ports s'ha utilitzat per disminuir el contingut de glucosa en sang, però a Vilafranca sembla que tradicionalment no s'ha utilitzat com a medicinal.

Bufalaga vera

Hormatophylla spinosa (L.) P. Küpfer

Xicotet arbust compacte, encoixinat, fortament espinós, de color verd grisenc. Les tiges estan molt ramificades, amb espines però poques fulles. Les fulles són de color verd grisenc o blanquinoses. S'ompli de flors blanques al mes d'abril o maig.

Habita en roquisses i vessants pedregoses seques. La tenim a les roquisses passant el Maset, anat a les Coves del Forcall. És una de les quatre espècies que segons Cavanilles s'utilitzaven com a remeieres per a les mossegades d'escurçó. CAVANILLES (1795-1798).

Calèndula

Calendula officinalis L.

Planta biennal o perenne, de fulles abraçadores, de marge ondulado-dentat. Les inflorescències en capítols de 3-6 cm de diàmetre i de fruits arquejats i dentats en el dors. Les

flors ligulades de color groc o ataronjades, igual que el disc central.

Cultivada com a ornamental i sovint naturalitzada en herbassars nitròfils propers a les poblacions. La tenim per les Costeres de Vilafranca.

Utilitzada com a medicinal des de l'Edat Mitjana, per les múltiples propietats atribuïdes. En medicina popular és apreciada per les propietats digestives, epidèrmiques i menstruals. Les cremes de calèndula tenen nombroses aplicacions per a cuidar la pell.

Camamirla borda, mançanilla borda

Anthemis arvensis L.

Herba anual o perennant, de tiges simples o amb algunes ramificacions que ixen de la part inferior. La inflorescència és com la típica margarida, amb les lígules blanques.

Es cria en camps de cultiu, guarets i tot tipus de terrenys alterats secs o no molt humits. En pastures nitròfiles ruderals i arvenses.

Camamirla borda

Canya

Arundo donax L.

Herba perenne, robusta, que rebrota axil·larment. Les seues tiges són les canyes, erectes, nombroses, cilíndriques, amb nusos i entrenusos. La inflorescència és apical, en panícula ovoïdea i floreix el segon any.

Plantada en llocs amb certa humitat. Planta de zones més tèrmiques, on va ser introduïda per la seua utilització agrícola fa molts anys i ha acabat sent una planta invasora en cursos de rius i rambles. Tenim un rodal de canyes vora la carretera, pròxim a les revoltes del mas del Carro i també unes poquetes a les proximitats del riu de la Teuleria.

Ja era utilitzada en èpoques gregues i romanes per a crear entramats als teulats, per assecar fruites, per fer cistelles...

Canya

Caparretes

Briza media L.

Herba perenne amb rizomes. Les tiges rectes i panícula erecta, molt oberta, laxa i ramificada. La inflorescència amb 4-30 espiguetes de contorn oval, comprimides lateralment, pèndules.

En clars de boscs i herbassars, brolles i pastures vivaces humides de muntanya.

Caparretes

Card

Card

Cirsium arvense (L.) Scop.

Herba perenne que pot arribar al metre d'alçària, amb les tiges molt ramificades. Les fulles amb espines rígides en els marges. La inflorescència en capítols, agrupats en curts corimbos, amb les flors de color rosa purpuri o rosa blavós. Colonitza amb rapidesa i eficàcia qualsevol terreny remogut o alterat, sent habitual en camps de cultiu i terrenys erms diversos.

Cardenxa

Cardenxa

Dipsacus fullonum L.

Herba biennal que rebrota des de la base quan comença la primavera, de tiges robustes, anguloses i cobertes d'espines. Les fulles també són espinescents. Les flors agrupades en capítols de forma ovoide, de 4-10 cm, amb bràctees involucrals ascendents, rígides i espinoses. La corol·la de color liliaci o rosat.

Planta d'ambients més bé humits, riberencs o de vega; de sòls profunds i humitat permanent, més bé alterats o antropitzats. En herbassars subnitròfils de codolars fluvials, vores de séquies.

S'utilitzava per a pentinar o cardar la llana de les ovelles quan era aprofitada com a fibra tèxtil.

Catxurrera

Catxurrera

Arctium minus (Hill.) Bernh.

Herba perenne o biennal, amb tija herbàcia grossa i robusta, que pot arribar a 5-15 dm d'alçària. Les fulles són grans i amples, una mica carnosos, poden superar el mig metre de longitud i amplària. La inflorescència en capítols amb involucre globós i ganxets que els fan molt adherents a la roba o al pelatge dels animals. La corol·la de color predominantment rosa violeta.

Habita en ambients ombrejats i humits, sobre sòls profunds de planes fèrtils, encara que habitualment transitats o alterats. En herbassars nitròfils humits, molt o poc pasturats.

S'ha utilitzat popularment com a planta medicinal.

Catxurros

Caucalis platycarpus L.

Herba anual, molt ramificada, amb tiges de 10-40 cm. Les fulles molt dividides. La inflorescència en umbel·la amb 6-12 flors, pètals inferiors a 3 mm. Els fruits amb ganxos que faciliten que queden enganxats a la roba o a la llana per a la seua dispersió.

Pròpia de camps de cultiu de secà i d'herbassars anuals del seu entorn.

A Vilafranca, en temps de fam, diuen que es molien les llavors (els catxurros) i s'obtenia una espècie de farina que es mesclava amb la farina de blat i es feia pa.

Catxurros

Cicuta*

Conium maculatum L.

Herba aromàtica de tiges que poden superar el metre d'alçària i amb taques de color púrpura. Les fulles molt dividides. La inflorescència molt ramificada, en umbel·les terminals. Les flors són molt xicotetes i els pètals blancs.

Planta ruderal, d'herbassars vivaços sobre sòls una mica humits i nitròfils.

Tota la planta és molt verinosa pel contingut d'alcaloides.

Cicuta

Citrons, ravanissa

Diplotaxis eruroides (L.) DC.

Planta anual, de 10-60 cm, de tiges erectes o ascendents. Les flors amb els pètals blancs, de 8-10 mm, a vegades una mica tenyits de tonalitats violàcies. Els fruits de 2'5-3'5 cm de llargària.

Habita en herbassars nitròfils anuals, camps de cultiu de secà i de regadiu, així com en les seues proximitats, però també en solars i cunetes. Sobre terrenys alterats o remoguts, on pot dominar el paisatge formant una catifa de flors blanques.

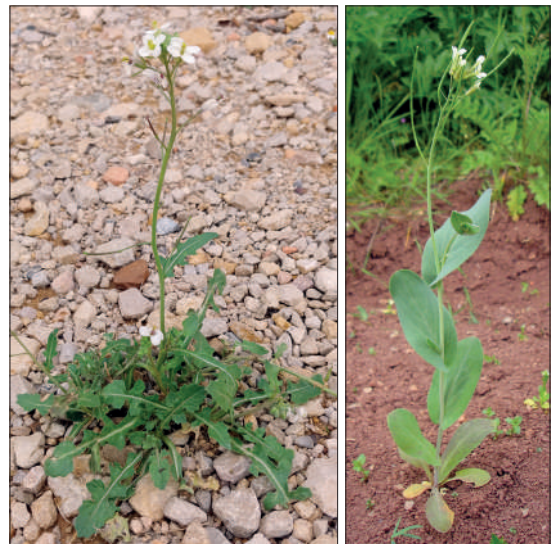
Coletó

Conringia orientalis (L.) Dumort.

Herba anual, de tija erecta, de 15-30 cm. Les fulles inferiors mesuren de 4-8 cm de longitud, lleugerament peciolades; les mitjanes i superiors cordades amplexicaules. Les flors en raïm, amb els pètals de 8-12 mm, blanc verdosos o una mica groguencs. Els fruits erectopatents, de 6-12 cm.

Creix en camps de cultius de secà, especialment en camps de cereals. També en terres alterades no compactades.

Les fulles d'aquesta planta ocasionalment s'han consumit com a verdura.

Citrons, ravanissa (esquerra)
Coletó (dreta)

Conillets

Conillets

Silene vulgaris (Moench) Garcke subsp. *vulgaris*

Herba perenne, herbàcia, amb tiges que poden superar el mig metre, més o menys erectes. Fulles rígides, agudes, les basals oblanceolades, les altres lanceolades. El calze és globós, membranaci i unflat, els pètals blancs. El fruit és una càpsula que sobrepassa el centímetre de llargària, amb sis dents erectes, de forma globosa o globosa cònica.

Habita en herbassars vivaços nitròfils, en camps de cultiu, guarets, vores de camí i medis alterats.

Les seues fulles tendres i les flors s'utilitzen en amanides i per cuinar-les amb arròs i altres verdures.

Cua de cavall

Cua de cavall

Equisetum sp.

Planta rizomatosa, amb tiges aèries simples o amb branques verticil·lades, ramificades, articulades, verdes, estriades longitudinalment i amb les costelles ben marcades, en assecar-se es fan blanquinoses. Algunes tiges són fèrtils i altres no, depèn de l'espècie. Es reproduïxen per espores.

La podem trobar en herbassars humits a la rambla de les Truites, però també pels horts de Vilafranca, a les vores de camins i cunetes humides.

Popularment s'ha utilitzat com a diürètica i hipotensora a Vilafranca.

Corrunjoles, corretjoles

Corrunjoles, corretjoles

Convolvulus arvensis L.

Herba perenne, de tendència enfiladissa, encara que també poden quedar-se prostrades les seues tiges. La corol·la té forma d'embut, amb les flors blanques o una mica rosades, d'uns 2-3 cm de diàmetre.

La trobem en camps de cultiu, cunetes, ribassos, herbassars nitròfils o alterats i en qualsevol ambient antropitzat.

A Vilafranca sempre s'ha considerat una herba a erradicar dels cultius i sembla que no se li han atribuït propietats medicinals com en altres pobles de la província.

Cúvola, cúgola

Avena fatua L.

Herba anual, erecta, que pot sobrepassar el metre d'alçària. La inflorescència és una panícula ramificada de fins a 40 cm. El fruit està envoltat per arestes geniculades de 25-40 mm. Semblant a la civada (avena).

Es cria en camps de cultiu i herbassars nitròfils anuals secs.

Cúvola

Dent de lleó

Taraxacum sp.

Hi ha diverses espècies amb eixe nom comú.

Herbes perennes amb totes les fulles en roseta basal. Les flors són grogues, agrupades en capítols multiflors, ligulats, solitaris.

Es cria en pastures, camps de cultiu i vores de camins. En sòls humits, compactats i trepitjats, en ambients alterats i en gespes urbanes.

Les seues fulles en ocasions s'han utilitzat com a aperitiu i en amanides, tenen sabor amargant, però són remineralitzants i hepatoprotectors.

Dent de lleó

Donzell

Artemisia absinthium L.

Herba perenne, amb la base lignificada, que desprèn un fort aroma poc agradable. Les tiges estan ramificades des de la base, amb branques ascendents. Les fulles grisenques o blanquinoses per les dues cares, profundament dividides. Les flors de color groc, agrupades en xicotets capítols de 3-4 mm de diàmetre.

Creix en diversos herbassars nitròfils de cunetes, terrenys erms, guarets i solars urbans, en zones molt influenciades per l'activitat humana.

Per destil·lació s'extrau l'essència, un oli que s'utilitza tradicionalment per a elaborar begudes populars: absenta i licors aperitius com el vermut.

Donzell

Empinadors, planto

Stipa iberica Martinovský

Herba perenne, cespitosa, amb nombroses tiges erectes, cilíndriques. Aresta articulada, plomosa, recargolada, glabra i arquejada.

La trobem en serrades i pastures vivaces seques.

Se sol recollir un feix d'arestes plomoses que nugades totes juntes s'utilitzen per a decoració.

Empinadors

Fenàs

Fenàs

Fenàs

Brachypodium retusum (Pers.) P. Beauv.

Herba perenne amb tiges erectes de 20-60 cm. La inflorescència en raïm, amb unes cinc espiguetes lleugerament comprimides.

Molt abundant en tot tipus de boscs perennifolis, matollars i pastures vivaces seques i assolellades, així com en clarianes de matollars de les sèries regressives del carrascar: timonedes, pedregars...

Fenàs

Brachypodium phoenicoides Roem. & Schult.

Herba perenne que pot arribar al metre d'alçària. Les tiges erectes, amb fulles alternes. La inflorescència en raïm, amb unes quantes espiguetes una mica comprimides, sovint falcades (arquejades).

Es troba en fenassars i herbassars en ribassos, talussos, cunetes, vores de camps de regadiu.

Fesolera borda

Fallopia convolvulus (L.) Á. Löve

Planta anual, herbàcia, amb les tiges prostrades o enfiladisses, lignificada a la base. Les tiges sovint de coloració rogenca. Les fulles de 3-7 cm, cordades o sagitades. Les flors de color verdós, en raïms laxos.

El seu hàbitat habitual són els camps de secà, però pot presentar-se en qualsevol terreny alterat i preferentment en sòls arenosos. La trobem fins i tot a les vores d'alguns carrers de Vilafranca.

Fonoll, fenoll

Foeniculum vulgare Mill.

Planta perenne que pot superar fàcilment els dos metres d'alçària. Les tiges són ramificades i estriades en la mitat superior. Les fulles dividides diverses vegades. La inflorescència en umbel·les terminals i laterals, amb flors diminutes, pètals inferiors a 2 mm.

Pròpia d'herbassars ruderals i viaris, camps de cultiu abandonats, vores de camins, fenassars. Pròpia de llocs més tèrmics, amb hiverns més suaus. A les darreries del segle XX es veien algunes mates naturalitzades a les zones més arrecerades i assolellades, baixant del poble als Bassis de Colom. La bonança climàtica ha fet que s'estiga disseminant per més indrets dins del terme.

La base de la tija tendra, en sec, s'afegeix a les amanides. Aporten un grat i suau sabor anisat i acció diürètica i digestiva.

Freses silvestres

Fragaria vesca L.

Planta de 5-20 cm, estolonífera. Les fulles no presenten pilositat per l'anvers, però sí pel revers. Els pètals són blancs, de 4-8 mm, d'ovats a orbiculars. Els fruits mesuren de 10-12 mm, de forma ovoide o subglobosa, de color roig intens i brillant quan estan madurs, de sabor intens i molt agradable.

Són molt escasses les mates que podem trobar pel terme, sempre en àrees fresques, a l'orla i clars de medis forestals, vores de camins i raconades ombrívols, al repeu de parets amb certa humitat.

Es cultivava per al seu consum fins les últimes dècades del segle XX, que ha sigut substituïda per la varietat *Fragaria x ananassa* Duchense ('fresón' o maduixot).

Fusell

Chondrilla juncea L.

Herba biennal o perenne, erecta, d'uns 3-10 dm d'alçària. Les tiges cilíndriques tenen fulles escasses i reduïdes, poc aparents. Les flors grogues estan agrupades en capítols sèssils, solitaris o agrupats en els nusos o axil·les de les fulles. Habita en camps de cultiu, guarets, cunetes i tot tipus de terrenys alterats, més o menys secs. En herbassars nitròfils ruderal-viaris.

En veterinària es bullia l'arrel en oli d'oliva i s'utilitzava per curar les hèrnies i ferides dels animals.

Les seues fulles basals, les més tendres són mengívols i aperitives.

Gamons

Asphodelus ramosus L.

Herba perenne amb tubercles radicals llargs, fusiformes, amb la tija llisa que mesura entre 50-150 cm d'alçària. Les fulles planes, d'1-4 cm d'amplària per quasi un metre de llargària. La inflorescència en raïm ramificat. Sis tèpals en cada flor. El fruit és una càpsula madura esferoidal, d'uns 2 cm de diàmetre.

En matollars i pastures degradades, assolellades i molt pasturades. Servien d'aliment per als porcs en temps d'escassetat.

Fesolera borda

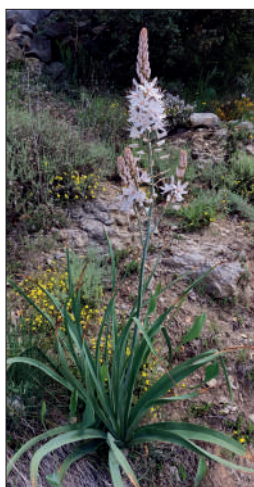
Fonoll

Freses silvestres

Fusell

Gamó

Gossets

Herba blanca, herba de la sang

Herba carrascalera

Gossets

Antirrhinum litigiosum Pau

Herba perenne que pot superar el metre d'alçària, molt ramificada, glandular pubescent en la base i la inflorescència. Les fulles filiformes o linear-lanceolades. Les flors vistoses, purpúries, amb la corol·la de 2-3 cm i la gola tancada per un repliegament del llavi inferior, que s'obri amb la mà i sembla una boca, amb el paladar groc o blanquinós; agrupades en inflorescències denses.

Habita en clevills i replanells de roques, pedregars, rambles, cunetes, herbassars vivaços subnitròfils de vores de camins, en ambients secs i assolellats.

Endemisme iberollevanti.

Herba blanca, herba de la sang

Paronychia sp.

Planta perenne, cespitosa, amb tiges prostrades de fins a 10-15 cm. Les fulles de 3-10 mm, quasi sèssils, lanceolades. Les inflorescències en glomèruls globosos, amb bràctees platejades, escarioses, que oculten les flors i li donen un aspecte blanc papiraci. Les flors xicotetes, d'uns 2 mm.

Habita en herbassars degradats o subnitròfils secs, en vores de camins, també en matolls oberts de baixa altura, sobre replanells de penyals i sòls esquelètics i pedregosos.

Se li atribueixen diverses utilitzacions populars, com a hipotensora, diürètica...

Herba carrascalera

Odontites viscosus (L.) Clairv. subsp. *viscosus*

Herba anual que pot arribar a un metre d'alçària, viscosa i olorosa, amb tiges ramoses, erectes i amb ramificació secundària. Les fulles són linears o linear-lanceolades. La inflorescència unilateral. La corol·la mesura de 5-8 mm, groga o purpúria de forma excepcional. Floreix a la segona mitat de l'estiu. El fruit és una càpsula de 2-4 mm de diàmetre.

Viu en herbassars associats a boscs perennifolis, carrascars principalment, d'ací el seu nom, també en els seus matollars serials i llocs pedregosos.

Herba colera

Cynara cardunculus L.

Herba perenne, amb roseta de fulles grans. La tija robusta, erecta que supera fàcilment el metre d'alçària, amb les costelles marcades. Les flors blanc rosades o blavós violàcies, agrupades en capítols grans, de 8-10 cm de diàmetre.

Forma part de comunitats nitròfiles d'ambients periurbans, sovint prop de camps de cultiu o cases. A Vilafranca s'ha cultivat, però també naturalitzat en herbassars nitròfils de solars i camps de cultiu abandonats.

A Vilafranca s'utilitzen les flors per a quallar la llet i fer la quallada, se les deixa macerar en aigua i després se li afegeix la llet, prèviament bullida. D'ací el seu nom d'herba que s'utilitza com a quall. En altres localitats s'ha utilitzat popularment per rebaixar el nivell de glucosa en sang i com a antiinflamatòria.

Herba colera

Herba de l'orina

Herniaria cinerea DC.

Herba anual, d'un gris verdós clar, d'ordinari densament hirsuta. De tiges prostrades, ramoses des de la base, fins de 20 cm. Les fulles de 5-7 cm. Glomèruls de 7-10 flors, oposats a les fulles, densament agrupats en les branques curtes laterals. Flors pentàmeres, d'uns 2 mm, sèssils.

Habita en cunetes, vores de camins, guarets, llocs secs i sòls arenosos o argilosos, en àrees antropitzades, sobre substrats sovint nitrificats.

A Espanya es menciona com a "quebrantapiedras" o trencapedres per considerar-se útil contra les pedres del ronyó. S'utilitza popularment com a nefrolítica.

Herba de l'orina

Herba de les berrugues*

Chelidonium majus L.

Planta herbàcia, perenne, pubescent i de tiges erectes. Les fulles amb 5-7 lòbuls desiguals, amb el revers de color més clar que l'anvers. Les flors vistoses, de color groc viu, terminals o axil·lars. El fruit és una càpsula allargada, de 30-50 mm x 2-3 mm i les llavors negres.

Creix en herbassars una mica nitròfils, de murs o talussos ombrejats, pròxima a àrees habitades. A la Pobla del Bellestar.

A Vilafranca, en ser molt escassa sembla que no se li ha donat utilitat, però a altres pobles de la província s'ha utilitzat el seu làtex groc aplicat sobre les berrugues una o dues vegades al dia, prèviament raspada la superfície.

Herba de les berrugues

Herba de Sant Jaume

Herba de Sant Jaume

Senecio jacobaea L.

Herba perenne, de tija dreçada però molt ramificada en el terç superior, pot arribar a quasi el metre d'alçària. Les fulles dividides en segments més o menys profunds i les flors agrupades en capítols de color groc.

Habita en herbassars frescals, sobre sòls profunds, pasturats o transitats, també en codolars fluvials.

Herba de setge

Herba de setge

Dorycnium hirsutum (L.) Ser.

Planta herbàcia de fins a 50 cm, amb la part inferior lignificada. Les tiges amb nombroses branques arquejades, ascendents, cobertes de pèls simples. Les fulles amb 5 folíols. Les inflorescències terminals, amb 5-11 flors disposades en glomèruls. La corol·la de color blanc rosat. Els fruits ovoides o subcilíndrics, de color bru purpuri o púrpura fosc.

Habita en matollars, pasturatges i orles forestals en ambients ombrejats o no molt secs.

A Vilafranca s'ha utilitzat popularment com a hipotensora i diürètica. També tenim la dita: "qui té herba de setge no cal metge".

Herba fetgera

Herba fetgera

Hepatica nobilis Mill.

Planta vivaç de fulles en roseta, més o menys pubescentes. Les fulles amb tres folíols, ovats, enters, amb màcules per l'anvers i rogenca pel revers. Les flors solitàries amb 6-7 pètals, de color blau, violaci, rosa o blanc.

Habita en els boscs caducifolis o mixts amb perennifolis, rouredes, carrascars, pinedes, orles forestals i racons molt ombrívols.

Se li atribueixen distintes propietats, hipotensora, antiinflamatòria, hepatoprotectora. La relació amb el fetge ens la indica el mateix nom (per la forma de les fulles o per les seues propietats curatives?).

Herba mosquera*Galium verum* L.

Herba perenne amb moltes tiges erectes o ascendents. La inflorescència amb moltes flors groguenques, de menys de 5 mm de diàmetre.

Es troba en matollars aclarits i herbassars humits de vores de camins i ribassos de bancals.

En altres pobles s'ha utilitzat per produir el quall per a fer formatges, amb la mateixa finalitat que ací utilitzem l'herba colera. Als masos s'utilitzava penjada del sostre per atraure les mosques i quan estaven allí parades se la posava dins d'un sac i se les eliminava.

Herba mosquera

Herba mosquera*Phlomis herba-venti* L.

Planta herbàcia, de 20-50 cm d'alçària, amb les tiges molt ramificades des de la base. Les fulles de 4-14 cm, amb l'anvers verd fosc i el revers blanquinós, en ocasions llanós. La corol·la purpúria, amb el llavi superior de 8-12 mm, en forma de casc i cobert de pèls estrellats.

Habita en herbassars de vores de camins, marges de cultius, cunetes i ribassos; en àrees més o menys antropitzades.

Herba mosquera

Herba pinzell*Stachelina dubia L.

Xicoteta mata llenyosa, molt ramificada en la part superior. Les fulles estretes, amb l'anvers de color verd fosc i el revers blanquinós-tomentós. Les flors agrupades en capítols estrets i llargs, amb els pètals de color rosa o rosa purpuri.

Es presenta en pinedes i altres medis forestals no molt densos, també en els matollars secs i assolellats de les seues clarianes.

Herba pinzell

Herba topera*Euphorbia lathyris* L.

Herba biennal que fàcilment supera el metre d'alçària, amb les tiges erectes, simples o poc ramificades. Les fulles oposades i de forma linear-lanceolades. Els fruits de 10-15 mm, llisos, arrodonits, subglobosos i profundament solcats.

Tradicionalment s'han cultivat alguns exemplars als horts amb la creença que en presència d'aquesta planta no s'instal·laven els talps als seus voltants. La podem trobar en herbassars nitròfils en ambients no molt secs.

Herba topera

Herba-sana

Mentha spicata L.

Herba perenne, de 30-80 cm d'alçària, amb les tiges freqüentment glabres. Les fulles ovades o lanceolades, amb l'anvers de color verd fosc i el revers més clar. La inflorescència espiciforme, de 3-13 cm, amb moltes flors. La corol·la de 2-4 mm, de color púrpura clar o crema.

Cultivada com a aromàtica i en ocasions subespontània o persistent en herbassars calcigats, llocs humits, fins i tot en nuclis habitats i a les proximitats de cursos d'aigua.

El seu oli essencial s'utilitza com a fragància en l'elaboració de sabons, perfums, dentífrics i begudes refrescants.

Herba-sana

Juliblau, lliri blau

Iris germanica L.

Herba perenne, amb rizoma reptant. Les tiges ramificades que arriben als 80 cm d'alçària. La inflorescència terminal, amb 2-3 flors i les inflorescències laterals amb una flor. Les flors de 10-15 cm de diàmetre, de color violeta purpuri, violeta clar o morat, amb una àrea basal més clara, blanc groguenca, recorreguda per nervis radials violeta purpuris o bruns, amb una densa barba de pèls groguencs o blanquinosos.

Planta cultivada com a ornamental i naturalitzada en camins, ribassos, ambients ruderals, a les proximitats de les poblacions. A les costeres de Vilafranca i voltants.

Juliblau

Julivert, jolivert

Petroselinum crispum (Mill.) Fuss

Herba biennial, amb tiges entre 30 i 80 cm, ramificades des de la base. Les fulles dividides diverses vegades, les flors agrupades en umbel·les terminals i laterals. Els pètals de menys d'un mil·límetre, groguencs.

Es cultiva per a ús culinari. Apareix naturalitzat per herbassars ruderals frescals, vores de camins, llocs antropitzats.

Planta molt aromàtica. Les fulles fresques són un condiment amplament usat en l'alimentació.

Se li atribueixen propietats diürètiques; indicat en edemes, litiasis i gota. Presenta toxicitat, d'acció abortiva.

Junço negre, jonquet negral

Schoenus nigricans L.

Planta herbàcia, de color verd fosc, cespitosa, amb les tiges rígides i erectes, cilíndriques, de fins a 80 cm d'alçària. La inflorescència formada per 2-9 espiguetes sèssils. Les bràctees amb un apèndix de longitud major que la inflorescència.

Es cria en jonqueres, degotalls calcaris, pasturatges vivaços ben il·luminats i temporalment humits. Al terme només el tenim a la rambla de les Truites i de manera escassa.

Jullivert

Junça

Aphyllanthes monspeliensis L.

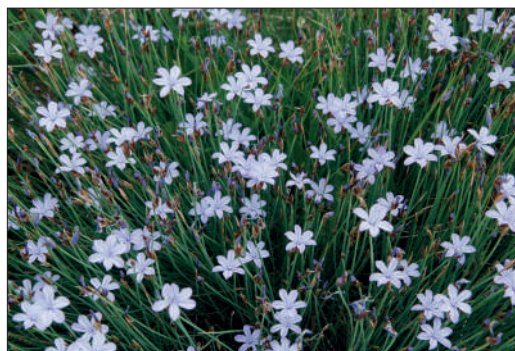
Herba perenne amb nombroses tiges densament fasciculades, junciformes, d'1-2 mm de diàmetre, rígides, canaliculades i llises. Els tèpals de les flors uninervats, blaus o blau violeta, rodejats per l'involucre.

Habita en matollars i pastures vivaces seques i assolellades. En joncedes, brolles i llistonars.

Planta molt apreciada pel ramat oví.

Junço negre

Junça

Junça vera

Asperula aristata L. fil. subsp. *scabra* (J. Presl & C. Presl ex Lange) Nyman

Herba perenne de tiges erectes o ascendents. Les fulles d'un mil·límetre o menys d'amplària, linears. La corol·la d'aproximadament 5 mm, rosada violeta, o bastant blanquinosa.

La trobem en pastures vivaces i matollars secs sobre substrat calcari, en codolars fluvials.

S'ha utilitzat popularment com a diürètica, tant a la comarca dels Ports com en altres comarques.

Junça vera

Junços

Junços, joncs

Scirpoides holoschoenus (L.) Soják

Herba perenne, de tiges cilíndriques i verdes. La inflorescència formada per 1-25 glomèruls globosos, de 6-12 mm de diàmetre, molt densos, pedunculats i de color bru fosc.

Viu en jonqueres i herbassars de vorades humides, damunt de sòls poc o molt profunds. En rambles, vores de riu, clotades.

S'han utilitzat en activitats artesanals. També com a hipotensor i antiverrucós. La medul·la de la base inferior del junço, que és tendra i blanca, en arrencar la planta és comestible.

Junquilla

Junquilla

Juncus inflexus L.

Herba perenne que pot superar el metre d'alçària, densament cespitosa, amb el rizoma horitzontal. Les tiges cilíndriques, amb estries longitudinals ben marcades. Les flors solitàries, situades a l'extrem de les tiges, inflorescència ramificada, amb moltes flors no vistoses.

Habita en herbassars vivaços sobre sòls fangosos transitats o alterats.

Utilitzada per fer llata amb les seues tiges i amb aquesta entapissar cadires.

Llédigos

Llédigos, saüc pudent

Sambucus ebulus L.

Herba perenne, elevada, de 5-15 dm, poc ramosa i de fulles compostes i oposades. Les inflorescències grans, recorden a la flor del saüquer, pròximes als 20 cm de diàmetre; les flors blanques i molt xicotetes.

Habita en herbassars vivaços humits, ocupant rodals densos, sobre sòls humits i nitrificats, molt pròxims a cursos d'aigua.

El suc dels seus fruits madurs era utilitzat com a tinta, per exemple per marcar les taleques amb les inicials del propietari o propietària.

Lleparassa

Verbascum thapsus L.

Herba biennal, tomentosa, que supera fàcilment el metre d'alçària. Les tiges simples, amb fulles alternes cobertes per un indument en general verdós, grisenc o blanquinós. La inflorescència en forma d'espiga, compacta, robusta, amb les flors grogues.

Habita en vores de camins, terrenys incultes, cultius abandonats subnitròfils, pistes forestals, en sòls pedregosos de llocs assolellats, en ambients antropitzats.

S'ha utilitzat des del punt de vista farmacèutic com a expectorant, diürètica, per a curar ferides i com a protectora de la pell i de les mucoses.

Lleparassa

Lletrera

Euphorbia serrata L.

Herba perenne que pot arribar al mig metre d'alçària. De tiges estriades, herbàcies però una mica lignificades a la base. Les fulles desiguals: lanceolades, oblongues, linears, linear-lanceolades... En trencar o arrencar qualsevol fulla ix un làtex blanquinós i apegalós, d'on li ve el nom. Els fruits mesuren entre 4-6 mm.

Planta oportunista de llocs antropitzats o degradats, de terrenys secs i assolellats. Habita en comunitats herbàcies nitròfiles en llocs ruderalitzats de terres remogudes, fenassars, vores de camins.

A Vilafranca s'ha utilitzat el làtex aplicat a les berrugues per acabar amb elles.

Lletrera

Llicsó, lletsó

Sonchus asper (L.) Hill.

Herba anual o biennal, amb les fulles dentades en el marge, de tendència subespinosa. Les fulles caulinaris auriculades en la base. Les flors grogues o groc pàl·lid. En trencar-se les tiges o qualsevol dels seus òrgans secreten una llet blanca.

Habita en herbassars anuals nitròfils, i colonitza ambients alterats o antropitzats: camps de cultiu, guarets, cunetes, vorada de camins.

Les fulles tendres s'han utilitzat com a verdura en la preparació de les amanides, per les seues propietats aperitives i remineralitzants.

Llicsó, lletsó

Lli blanc

Lli blanc*

Linum suffruticosum L. subsp. *suffruticosum*

Planta llenyosa a la base i des d'allí ramificada, robusta. Les tiges erectes o ascendents, ramoses en la inflorescència. Les fulles alternes, de sublinears a estretament lanceolades. Les flors erectes, agrupades en corimbos, amb els pètals blancs de 15-25 mm. Les llavors en una càpsula de 4-6 mm.

Habita en matollars secs, en timonedes, salviars i altres matollars xerofítics, clars de pinar, carrascar o roureda. En bancals que porten uns quants anys abandonats i en serrades. Endemisme iberollevantí.

Lli blau

Lli blau*

Linum narbonense L.

Planta perenne de base lignificada, de 30-60 cm, amb nombroses tiges simples o ramoses, erectes o decumbents. Les fulles alternes més o menys densament disposades. La inflorescència corimbosa, amb els pètals de color blau viu, de 2-3 cm.

Habita en matollars i pastures seques i no tan seques. En costeres pedregoses de bona part del territori.

Llonja

Llonja

Andryala ragusina L.

Herba perenne de color gris molt clar, blanquinós. Les tiges molt ramificades i la base llenyosa. Les flors vistoses, de color groc daurat, amb el revers rosat o purpuri.

Habita en terrenys secs, pedregosos o arenosos i alterats, cunetes, codolars de rambles, arenals.

A Vilafranca s'ha utilitzat en l'elaboració de visc per caçar pardals a la palleta. També s'ha utilitzat la part aèria en tisana estomacal.

Malva

Malva neglecta Wallr.

Hi ha diverses espècies de malves que creixen pel terme.

Planta herbàcia, anual o perenne, amb les tiges erectes o prostrades. Les fulles suborbiculars, amb el marge crenato-dentat. Les flors de 15-25 mm, els pètals de color lila pàl·lid o blanquinosos.

Creix en camins, cultius i herbassars ruderals frescals molt alterats o transitats, amb certa nitrofilia.

Malva

Malví

Althaea officinalis L.

Planta herbàcia, perenne, erecta, de 40-150 cm d'alçària, simple o poc ramosa. Les flors solitàries o en fascicles pedunculats, amb els pètals de 10-20 mm, pàl·lidament rosats o blanquinosos.

Creix a les joncedes i senillars, en sòls inundats gran part de l'any o molt pròxim a aquests, a les séquies i als voltants dels ullals.

Planta molt apreciada com a medicinal, tant les seues fulles com les arrels. Per via interna, en tisana o infusió i per via externa en emplastre.

Malví

Mançanilla borda

Helichrysum serotinum (DC.) Boiss. subsp. *serotinum*

Helichrysum stoechas (L.) Moench

Mata llenyosa a la base, de port dreçat i aromàtica. Nombroses tiges vegetatives i floríferes, erectes. Les fulles linears, enteres i d'1-1'5 mm d'amplària. Les flors agrupades en capítols semiesfèrics de color groc més o menys intens.

Creix en terrenys secs i assolellats més o menys alterats o degradats: cunetes, rambles, camps abandonats, llistonars, vores de camins. L'espècie *H. stoechas* abunda més en àrees de menys altitud, a Vilafranca estan les dues espècies però predomina la *H. serotinum*, de floració més tardana.

Ha sigut emprada per les seues propietats medicinals, sobre l'aparell respiratori i com a digestiva.

Mançanilla borda

Manetes de nostre senyor

Manetes de nostre senyor

Primula veris L. subsp. *columnae* (Ten.) Maire & Petitm.

Planta perenne amb les fulles en roseta basal, peciolades. La inflorescència en umbel·la multiflora, inclinada. El calze acampanat, de 10-20 mm, la corol·la més llarga que el calze, amb cinc lòbuls de color groc més o menys intens.

Habita en medis forestals i pastures vivaces humides i ombrejades del seu entorn.

En ocasions les seues flors s'han menjat en amanida.

Manrubio, marrubio

Manrubio, marrubio

Marrubium supinum L.

Planta perenne, lignificada a la base, amb les flors agrupades en verticil·lastres esfèrics. La corol·la rosada o blanquinosa, amb nervis purpuris.

Habita en matollars i herbassars ruderalitzats, nitròfils, secs, en vores de camins i pistes forestals.

Se li consideren diverses propietats medicinals, tant en les comarques de la província, a Espanya i a molts països de l'àrea mediterrània.

Margarita

Margarita

Bellis perennis L.

Herba perenne, amb totes les fulles disposades en roseta basal. És la típica margarida de flors ligulades blanques, o una mica rogenques. Les flors agrupades en capítols solitaris, amb peduncles que s'eixamplen abans del capítol.

Habita en pastures i herbassars humits, propers a fonts i séquies. També en prats de les vorades de boscs frescs, sobretot quan estan una mica alterats o freqüentats.

Es poden usar les rosetes de les fulles com a comestible cru en amanides, o bullides.

Marxinera

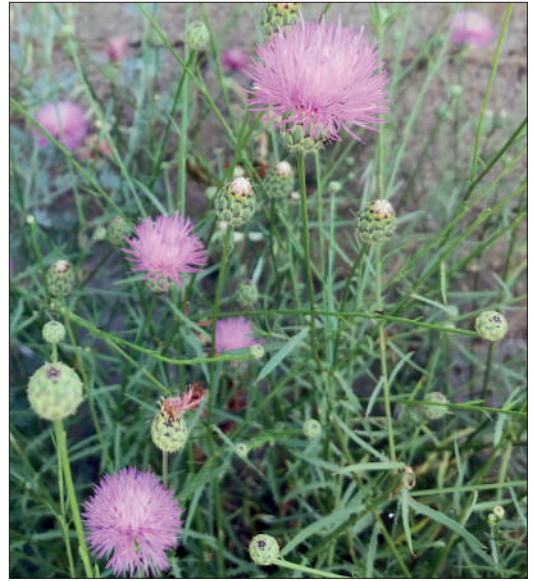
Mantiscalca salmantica (L.) Briq. & Cavill.

Herba perenne, que pot superar el metre d'alçària i amb nombroses ramificacions. Les fulles basals en roseta i les caulinars de tendència linear i molt reduïdes.

Les flors de color púrpura o rosàcies, agrupades en capítols.

Habita en cunetes, camps de conreu abandonats fa anys i en herbassars vivaços nitròfils de camins, poblacions i erms prou alterats.

S'utilitzaven per a fer raspalls.

Marxinera

Matablat

Rhinanthus pumilus (Sterneck) Pau

Herba anual que pot arribar als 50 cm d'alçària; amb tiges erectes, simples o ramoses. Les fulles serrato-dentades. Inflorescència racemosa; la corol·la de 20-28 mm, amb el tub lleugerament corbat.

Es troba en camps de cultiu i en pasturatges frescs i una mica humits.

Matablat

Melgues, alfals

Medicago sativa L.

Herba perenne erecta o ascendent, molt ramificada. Les tiges de 30-90 cm, herbàcies, folioses. Les flors agrupades en raïms densos, amb 10-30 flors, de color blau violaci, però en alguns exemplars poden ser blanques o grogues.

Podem trobar-la en cunetes, camps abandonats, vores de camins, herbassars subnitròfils.

Es cultiva com a planta farratgera i creix naturalitzada de forma abundant en medis més o menys antropitzats. Té diferents aplicacions en medicina popular, dins de la comarca dels Ports i més enllà d'aquesta.

Melgues

Menta borda

Milfulles

Nuguet

Obriülls

Menta borda

Mentha longifolia (L.) Huds.

Herba perenne que pot arribar al metre d'alçària. Les tiges densament piloses i blanquinoses. Les fulles lanceolades, de color verd clar grisenc i amb el revers blanquinos i vellutat. La inflorescència en forma d'espiga densa de contorn cilíndric, de 2-10 cm. La corol·la rosada, de 3-3'5 mm.

Habita en herbassars d'ambients humits, a la vora de fonts o de cursos d'aigua, jonqueres, codolars fluvials, sobre sòls una mica nitrificats.

Milfulles

Achillea millefolium L.

Herba perenne, amb tiges simples fermes i erectes, de 4-6 dm. Les fulles verdes, bipinnatisectes, dividides en nombrosos segments. Les flors agrupades en denses corimbos, blanques o molt lleugerament rosades.

Habita en prats vivaços humits de muntanya, a vegades prou pasturats.

S'utilitza com a medicinal, emprant-se les inflorescències en infusió com a antiinflamatòria.

Nuguet

Polygonum aviculare L. / *Polygonum rurivagum* Jord.

Planta herbàcia anual, prostrada, més o menys ramificada i amb el nusos molt marcats. Les fulles lanceolades o linear-lanceolades, heteromorfes. Les flors axil·lars, subsèssils, solitàries o en grups de 2-3, rosades o blanquinoses als marges.

Plantes que colonitzen terrenys alterats o transitats, sobre sòls una mica compactats i xafats (calcigats). En vores de camins, herbassars ruderals i camps de cultiu.

Obriülls

Centaurea calcitrapa L.

Planta biennal, molt ramificada des de la base. Les fulles basals en roseta. Quan la planta floreix, ja s'han assecat aquestes. Les flors agrupades en capítols ovoides, les bràctees amb l'apèndix format per una gran espina central, ferma i rígida, d'uns 2 cm, acompanyada per unes poques espinetes curtes laterals. Flors de tonalitat rosada.

Habita en herbassars subnitròfils i antropitzats, com cunetes, vores de camins calcigats, sovint pasturats pel ramat oví.

A Vilafranca s'utilitzava la part aèria de la planta macerada en l'aigua on beuen les gallines, per tal d'evitar que es posaren malaltes.

Orégano, orenga

Origanum vulgare L.

Herba perenne però d'aspecte herbaci, de 20-60 cm d'alçària, una mica lignificada a la base. Les fulles ovades, el·líptiques, agudes i amb pèls dispersos, verdes a l'anvers i una mica glauques pel revers. La inflorescència amb xicotets glomèruls densos. Corol·la de 4-10 mm, entre blanquinosa i rogenca.

Habita en herbassars frescals de vorades de la rambla de les Truites i del riu de la Tosquilla. En llocs frescs i humits d'interior, en les clarianes del bosc o vorades de cultius.

A la comarca dels Ports s'utilitza com a expectorant.

Orégano, orenga

Orella de llebre

Phlomis lychnitis L.

Planta lignificada a la base, densament pilosa. Tiges erectes de 20-60 cm, cobertes de pèls. Les fulles lanceolades. Les flors agrupades en verticils; la corol·la groga, amb el llavi superior en forma de casc, d'uns 25 mm.

Habita en matollars degradats i pastures seques, en llistonars assolellats.

Orella de llebre

Oroval

Scrophularia auriculata L.

Herba perenne, amb tiges que poden arribar als 2 m, molt ramificats des de la base. Les fulles fins a 12 cm de llargària. La inflorescència pot mesurar fins a 80 cm. La corol·la bilabiada, amb el llavi superior intensament purpuri, la resta de color groc verdós. El fruit és una càpsula ovoide que no arriba a mesurar un centímetre.

Molt escassa, es troba en joncedes, senillars, herbassars alts sempre humits, vora de rius.

Tenim pocs exemplars, només a la rambla de les Truites i el riu de la Tosquilla.

Endemisme iberollevanti.

Oroval

Orpesa

Ortiga

Ortiga borda

Orpesa, herba orpesa *

Salvia aethiopsis L.

Herba biennal o perenne, de 30-80 cm, llanosa, blanquinosa. Les tiges erectes ramoses. Les fulles simples i la majoria basals, llanudes, amb indument dens. La inflorescència ampla, ramificada quasi en forma piramidal. La corol·la de 10-15 mm, blanca o una mica rosada.

Habita en herbassars nitròfils a les vores de camins, guarets i terrenys alterats, zones freqüentades pel ramat.

Ortiga

Urtica dioica L.

Herba perenne, una mica llenyosa a la base. Les tiges de fins a un metre d'alçària o més, simples o poc ramoses. Les seues fulles presenten uns pèls urticants que contenen un líquid càustic fortament irritant en contacte amb la pell. Les flors agrupades en raïms de 2-10 cm, més o menys ramificats, densament pubescents i amb pèls urticants esparsos.

Espècie nitròfila que intervé en herbassars sobre sòls humits i nitrificants, propers a zones habitades o amb influència antròpica.

S'ha utilitzat com a hipotensora i tònic venós a Vilafranca. També per reduir la concentració de colesterol en sang.

Ortiga borda, malrubí negre*

Ballota nigra L.

Planta perenne, herbàcia però una mica lignificada a la base. Les tiges anguloses, hirsutes. La corol·la de color lila o blanquinosa, amb taques purpúries.

Habita en herbassars nitròfils sobre sòls frescos i amb certa humitat, rics en matèria orgànica, sovint prop de cursos d'aigua i de llocs transitats pel bestiar.

A Vilafranca s'ha utilitzat per corregir les alteracions arterials, també en tisanes diürètiques i hipotensores. Però és d'interés farmacèutic en diversos països com França, Anglaterra, Holanda, Líbia i Marroc.

Panical

Eryngium campestre L.

Planta perenne, espinosa, de 20-60 cm d'alçària. Les tiges poden arribar als 2 cm de diàmetre a la base, molt ramificada a la part superior, amb una medul·la esponjosa.

Totes les fulles molt coriàcies i espinoses. Les flors molt xicotetes, agrupades en capítols subsfèrics o globosos, de 8-15 mm, amb múltiples flors.

No resulta difícil trobar-lo en pastures vivaces subnitròfiles, pastures seques i assolellades, matollars i en ambients més o menys alterats.

S'ha pogut constatar que s'ha utilitzat per curar irritacions de les axil·les dels braços i de les cames (escaldat). Es posa un tros de la tija tendra de la planta a la butxaca del pantaló, a la cintura o en forma de collar penjat al coll.

És una de les quatre plantes que s'utilitzaven com a remei quan a una persona li havia mossegat un escurçó. CAVANILLES (1795-1797).

Associada a aquesta planta tenim l'apreciat bolet anomenat "gírgola de panical", *Pleurotus eryngii* (DC.) Quéf.

Panical

Panical blau

Panissola

Setaria sp.

Herba perenne, d'uns 2-4 dm d'alçària. Les fulles amb els lòbuls amplament triangulars, acabats en dents espinoses. Les flors xicotetes i agrupades en capítols de forma glomerular, de 3-5 cm de diàmetre, amb flors i bràctees blavoses.

Es troba en matollars degradats i pastures vivaces seques i assolellades, en vores de camins, llocs degradats i aclarits, una mica nitròfils.

Panissola

Setaria sp.

Aquest nom engloba unes quantes espècies compreses dins del gènere *Setaria*. Són herbes anuals cespitoses, de tiges erectes o geniculado-ascendents, cilíndriques o comprimides a la base. La panícula densa, recta o una mica arquejada a la part apical, que porta diverses espiguetes, amb setes grogues a la maduresa.

Pròpia d'herbassars nitròfils frescos de camps de regadiu. També la trobem en medis rurals i arvenses humits, vores de camins, carrers dins del poble.

Panissola

Parietària

Peònia

Perico groc

Parietària, apegalosa

Parietaria judaica L.

Herba perenne, ascendent o procumbent, de 15-60 cm, molt ramosa i densament pubescent. Les tiges rogenques i amb pilositat. Les fulles de forma romboidal i xicotetes flors blanques o rosades sèssils a la tija.

Forma part de la vegetació nitròfila de murs i parets, en medis arvenses, ruderals, sovint en ambients urbans o periurbans. La trobem per les Costeres i la part més assolellada i arrecerada de Vilafranca.

El seu pol·len és un important agent al·lergen. Planta d'interés etnobotànic i farmacèutic, amb diverses utilitzacions populars, astringent, diürètica.

Els seus brots tendres s'han consumit en amanida, aportant una lleugera acció diürètica.

Peònia

Paeonia officinalis L. subsp. *microcarpa* (Boiss. & Reut.) Nyman

Planta herbàcia, perenne, amb tiges de fins a 60 cm. Les flors terminals o no, de 8-16 cm de diàmetre. Els pètals de color rosa purpuri o magenta. Els fruits de 2-4 cm.

Creix en medis forestals frescs i llocs poc assolellats. Planta molt escassa dins del terme. Es cultiva una varietat molt semblant a aquesta com a ornamental.

Perico groc

Hypericum perforatum L.

Herba perenne, amb glàndules negres. Les fulles amb glàndules translúcides en la làmina i glàndules negres. Les flors grogues amb algunes glàndules negres puntiformes en els pètals.

Habita en herbassars subnitròfils i orles forestals, sovint a cunetes, vorades frescals de camins i carreteres, fenassars, damunt de sòls profunds, camps abandonats... una mica per tot arreu.

Planta a la qual se li atribueixen moltes propietats medicinals i per tant molt utilitzada, per via tòpica per accelerar la cicatriçació de les ferides. A Vilafranca s'utilitza la part aèria de la planta (recollida el dia de Sant Joan) en un unguent útil per a les ferides infectades, talls, cremats... També en infusió per a les indigestions.

Perico royo

Centaureum quadrifolium (L.) G. López & Jarvis subsp. *barrelieri* (Dufour) G. López

Planta anual o biennial, glabra, amb les tiges de 10-30 cm, erectes, que ixen de la roseta basal. Les fulles amb tres nervis. Les flors de color rosa, oposades, la corol·la de 9-17 mm. El fruit en càpsula oblonga, de 8-13 x 1'5-2 mm.

Habita en pastures seques i assolellades i en clars de matollars.

A Vilafranca es feia, de les parts florides, un unguent que s'utilitzava per evitar les infeccions i curar les ferides.

Endemisme iberollevantí.

Perico royo

Periquitos

Hordeum murinum L. subsp. *leporinum* (Link) Arcang

Herba anual, cespitosa, que pot arribar a 40 cm d'alçària. Gramínia amb una espiga compacta, simple, cilíndrica, d'un centímetre d'amplària.

Forma part de comunitats nitròfiles de camps de secà no molt treballats, vores de camins i erms.

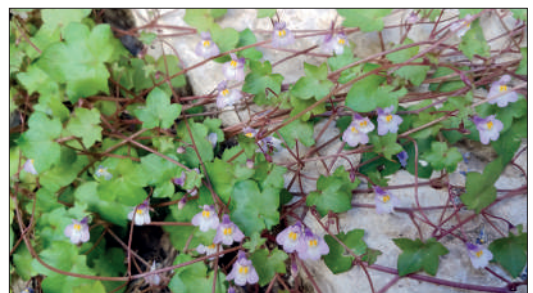
Periquitos

Picardies*

Cymbalaria muralis G. Gaertn. subsp. *muralis*

Planta herbàcia, perenne, cespitosa, de tiges prostrades o penjants. Les fulles lobulades d'1-4 cm, arronyonades o arrodonides, amb 5-9 lòbuls amples triangulars, rogenques pel revers. Les flors solitàries o en parelles, de corol·la violàcia o blanquinosa, esperonades.

Habita en murs i parets velles amb una mica d'humitat i certa nitrificació, en repeus de parets, prop i fins i tot dins dels assentaments humans.

Picardies

Pirigallo bord

Onobrychis viciifolia Scop.

Herba perenne, sufruticosa a la base, de 3-6 dm d'alçària, de tiges ascendents o erectes, escassament ramificades. Les fulles amb 5-10 parells de folíols. Les inflorescències denses, amb més de 10 flors, peduncle de 10-20 cm.

Inflorescències denses i amb moltes flors de corol·la rosa amb els nervis purpuris. Fruit orbicular, més o menys espinós.

Cultivada com a farratgera, però sovint naturalitzada, forma part d'herbassars alterats per vores de camins i cunetes de carreteres

Pirigallo bord

Plantatge de fulla estreta

Plantatge gran

Plantatge mitjà

Plantatge de fulla estreta

Plantago lanceolata L. subsp. *lanceolata*

Planta herbàcia, perenne, amb totes les fulles en roseta basal, lanceolades i agudes. La inflorescència en espiga, compacta, ovoide o cilíndrica i de flors no vistoses.

Forma part d'herbassars nitròfils, de sòls relativament secs o amb certa humitat edàfica, en cunetes i vores de carretera, fenassars damunt de sòls poc o molt profunds.

Plantatge gran

Plantago major L.

Planta herbàcia, perenne, amb totes les fulles disposades en roseta basal, amplemment ovals, peciolades i una mica carnosos. La inflorescència en espiga allargada, més o menys cilíndrica i compacta, de fins a 25 cm, amb les flors basals distanciades entre si. La corol·la verdosa i flors gens o poc vistoses.

Creix en herbassars nitròfils humits, en ambients alterats, junt a fonts, séquies, reguers, llits fluvials transitats.

Utilitzada popularment per les seues propietats medicinals atribuïdes, tant per a les persones com per als animals.

Plantatge mitjà

Plantago media L.

Planta herbàcia, perenne, amb totes les fulles en roseta basal, amplemment ovals, amb un pecíol curt, pubescents, amb 5-9 nervis. La corol·la blanca.

Viu en llocs humits, formant part dels prats humits d'ambients frescs de muntanya, relativament transitats i pasturats.

Té una utilització farmacèutica semblant a les altres espècies de plantatge.

Poleo de monte, poliol

Micromeria fruticosa (L.) Druce

Planta herbàcia, de base llenyosa i branques ascendents herbàcies. Les fulles tenen forma ovada o lanceolada, de 7-15 mm de llargària. La inflorescència és allargada, amb les corol·les blanquinoses. Aromàtica.

Habita en pedregars, roquisses, badalls de roca i parets rocoses assolellades.

S'acostuma a utilitzar la part aèria com a estomacal i tònic digestiu.

És una de les quatre plantes utilitzades com a remei en les mossegades d'escurçó, segons CAVANILLES (1795-1797).

Poleo de monte, poliol

Polla rosa

Rhaponticum coniferum (L.) Greuter

Herba perenne de menys de 40 cm d'alçària, habitualment d'un gris verdós. Les fulles verdes per l'anvers i blanchimentoses pel revers. Les inflorescències en capítols grans, terminals, solitaris i molt particulars; amb bràctees de color castany clar, al centre treuen el cap els pètals rosats.

Creix en matollars aclarits i pastures serials dels carrascars, buscant ambients no massa assolellats.

Planta considerada amb propietats medicinals, tant per a persones com per animals.

Polla rosa

Porrines

Muscari neglectum Guss.

Herba perenne, amb bulb ovoide. De cada bulb ixen entre 1 i 3 tiges i 3-9 fulles linears, subcilíndriques. La inflorescència és el·lipsoide, densa, més allargada en la fructificació. Les flors apicals estèrils erectopatents, la resta pèndules, fèrtils, blaves cap a l'apex de la inflorescència, la resta blau violeta fosc o de color morat.

Es cria en vores de camins i en indrets ruderals i arvenses, en terres alterades i aclarides.

Porrines

Presseguera borda*

Persicaria lapathifolia (L.) Delarbre

Planta herbàcia anual. Tiges de 20-80 cm, erectes o decumbents, ramoses, amb els nusos ben marcats, a vegades rogencs. Les fulles entre lanceolades i ovato-lanceolades, de vegades amb una taca rogenca o negrenca en el centre. La inflorescència en espigues nombroses, cilíndriques. Les flors rosades o blanquinoses.

Presseguera borda

Primaveres

Queixal del diable

Ravanissa groga

Rèvola

Creix en herbassars antropitzats, sobre terrenys molt humits, junt a cursos d'aigua.

La tenim per la rambla de les Truites.

Primaveres

Potentilla velutina Lehm.

Herba vivaç, ramificada, de tiges prostrades i d'uns quants centímetres de longitud. Les fulles palmatisectes, de color verd grisenc a cendrós i densament tomentoses per l'anvers. La corol·la amb 5 pètals.

Es troba en pastures pedregoses en clars de bosc i espais assolats.

Queixal del diable*

Ranunculus repens L.

Planta vivaç, estolonífera, de 2-5 dm d'alçària, erecta o ascendent. Les flors amb 5 pètals, de 6-15 mm, enters o escotats, de color groc brillant, daurat.

Té tendència a fer-se en herbassars de vores de basses i cursos d'aigua poc o molt permanents. En joncedes sobre terrenys inundables i marges de cursos d'aigua.

Ravanissa groga

Hirschfeldia incana (L.) Lagr.-Foss.

Planta anual o perenne, de 20-60 cm. Les tiges són erectes, folioses, ramoses en la part superior. Les fulles inferiors en roseta densa, amb 4-6 segments laterals, triangulars. Els pètals de 5-10 mm, grocs, arrodonits a l'àpex. Els fruits erectes i aplicats sobre la inflorescència.

Es cria en herbassars nitròfils, vores de camins, marges de cultius.

Rèvola

Galium aparine L.

Herba anual, enfiladissa, amb tiges que poden superar el metre de llargària però d'uns 2 mm de gruix, ramificades, amb xicotetes dentetes que la fan adherir-se de manera forta a la roba. Les flors amb la corol·la blanca, verdosa o verd groguenca. Fruit de 3-4 mm de diàmetre.

Es cria en cultius de regadiu i herbassars subnitròfils dels boscs de ribera.

Als Ports es considerada com a diürètica i astringent.

Al poble tenim la dita popular: "més agarrat que la révola".

Rosella

Papaver rhoeas L.

Planta anual, de tiges erectes, sovint ramoses, de 10-50 cm. Els pètals de forma suborbicular, quasi arrodonits, de color roig brillant, de 3-6 cm, amb una taca negra o purpúria negra a la base. La càpsula subglobosa.

Planta que abunda als camps de cultiu, especialment als camps cerealístics. En herbassars anuals i terrenys alterats.

Se li atribueixen propietats com a sedant, analgèsica, antitussígena. Els pètals frescs s'usen amb propietats demulcents i antitussígenes suaus.

Roselles

Sabatejos

Erodium cicutarium (L.) L'Hér.

Herba anual de tiges prostrades o ascendents i arrels pivotants. Les fulles estan profundament dividides i les de la base en roseta persistent. La inflorescència té 3-12 flors. Els pètals mesuren de 4-12 mm, de color blanquinós, rosats o púrpura i el fruit en forma de bec.

Habita en camps de cultiu treballats i en herbassars nitròfils, en vores de camins, solars i àrees ruderals.

Sabatejos

Sabonera

Saponaria ocymoides L.

Herba perenne, densament pelosa. Les tiges mesuren de 10-40 cm, amb branques prostrades i erectes. Les fulles espatulato-lanceolades. Les flors en grups paniculats laxos. El calze glandulós, tenyit de púrpura. La corol·la amb cinc pètals, de color rosa. La càpsula ovoide, de fins a 5 mm de diàmetre.

Habita en pedregars més o menys estabilitzats, en vessants pedregoses de rouredes i carrascars. En codolars fluvials, costeres pedregoses enmig de carrascars.

En temps passats els seus extractes s'utilitzaven com a sabó, per això el seu nom.

Podria cultivar-se com a ornamental per la seua bellesa quan està florida.

Sabonera

Sàlvia de prat

Salvia pratensis L.

Herba perenne, de 20-60 cm, de tiges erectes, en general ramificades a la part superior. La majoria de les fulles en roseta basal. Les fulles simples ovades o ovato-oblongues, crenades. La inflorescència simple o poc ramosa; la corol·la blau violàcia, en alguna ocasió blanquinosa.

Sàlvia de prat

Sardineta

Habita en prats i pastures humides, en zones fresques, vorada de camins, clars de boscs amb certa humitat edàfica, conreus de secà abandonats.

Sardineta

Echium vulgare L.

Herba anual, biennal o perenne, amb tiges erectes, simples o poc ramoses, amb indument de pèls més llargs i rígids i altres curts. Les fulles híspides. La inflorescència cilíndrica, amb les flors blaves o blau violades, en forma d'embut.

Habita en herbassars diversos, subnitròfils, en erms, vores de camins, marges de cultius abandonats i terrenys ruderalitzats.

És una de les quatre plantes que s'utilitzaven com a remei quan a una persona li havia mossegat un escurçó. CAVANILLES la cita com a "viborera comun" en les *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y Frutos del Reyno de Valencia (1795-1798)*.

Sarronet de pastor

Sarronet de pastor

Capsella bursa-pastoris (L.) Medicus

Planta herbàcia anual, de tiges erectes, ramificades en la part superior. Les fulles basals persistents i peciolades, les caulinars sèssils, enteres, linear-lanceolades. Les flors distribuïdes en raïms allargats, amb els pètals blancs o lleugerament rosats. El fruit té una forma bastant particular, semblant-se a un sarronet.

Habita en herbassars anuals, sobre substrats més o menys nitrificats. En tot tipus de conreus nitròfils i ambients ruderals. Vores de camins i ambients viaris.

Se li han atorgat diverses propietats medicinals.

Sembradores

Sembradores

Merendera montana (Loefl.) Lange

Herba perenne, bulbosa, acaule, amb les flors que ixen del bulb. La tija és simple i subterrània. Floreix a finals d'agost i setembre, amb els pètals de color rosat o lila, freqüentment blanquinós a la base.

Només es coneix de la seua existència en el període de floració. La trobem en pastures de muntanya, sovint nitrificades pel ramat, en clars de matollars o de bosc.

Senill, canyís, canyetes*

Phragmites australis (Cav.) Trin.

Herba perenne, llargament rizomatososa, amb tiges nombroses, que arriben a cobrir superfícies extenses. Les tiges cilíndriques amb nusos i entrenusos nombrosos. La inflorescència en panícula ovoide més o menys oblonga i més o menys densa.

Escassíssima al terme, en llocs d'aigua permanent o quasi; només alguns exemplars al tram de la rambla de les Truites entre el riu de la Tosquilla i la Pobla del Bellestar.

Planta amb capacitat d'assimilar i acumular metalls pesants i contaminants orgànics de les aigües i sòls entollats on creix.

Senill, canyís, canyetes

Sogres i nores

Consolida orientalis (J. Gay) Schrödinger subsp. *hispanica* (Willk. & Costa) P. W. Ball & Heywood

Planta anual, erecta, que pot arribar als 50 cm, de tija simple o ramosa. Les fulles més o menys palmatífides, dividides en lacínies linears d'un mil·límetre d'amplària. Les inflorescències en raïm dens. Les flors purpúries amb esperó de 6-10 mm, recte o corbat cap amunt.

Apareix en sembrats, vores de camins i de sestadors de bestiar. Destaca la vistosa coloració en els camps de cereals de secà.

Sogres i nores

Tàrrec

Salvia verbenaca L.

Herba perenne, de 10-40 cm, lleugerament lignificada a la base. Les tiges erectes o ascendents. Les fulles basals simples, en roseta. Corol·la de 6-16 mm, violàcia, blavosa o blanquinosa.

Habita en herbassars vivaços, subnitròfils, sobre substrats secs i compactats, en vores de cultius i de camins molt freqüentats o degradats, en terrenys ruderalitzats.

A Vilafranca s'ha utilitzat com a antihemorroidal. Utilitzant les fulles fregides en oli d'oliva i aplicant l'ungüent. També s'utilitza en els cremats i com a antiinflamatòria.

Tàrrec

Te de roca

Te de roca

Chiliadenus glutinosus (L.) Fourr.

Herba perenne, pubescent glandulosa, amb abundants pels glandulífers, aromàtica, Les tiges de 10-30 cm i fulles alternes. Els capítols de 7-12 mm d'amplària. La corol·la groga.

Planta que creix en fissures i relleixos de roques. En clevills de roques calcàries, a les barrancades.

Herba escassíssima al terme de Vilafranca. S'utilitza en infusió com a estomacal; però en altres pobles de la província també se li dona altres utilitats.

Timoncilla

Timoncilla

Thymus godayanus Rivas Mart. & al.

Mata arbustiva de 15 cm o menys, prostrada. La inflorescència densa. La corol·la rosada, color crema o rarament blanca, d'aproximadament 5 mm.

Habita en prats secs, matollars i ambients escarpats en les àrees més elevades i fredes del terme de Vilafranca, en sòls esquelètics.

Endemisme iberollevanti.

Tomatera borda

Tomatera borda

Solanum nigrum L.

Herba anual, en ocasions una mica llenyosa a la base. Les tiges de 30-80 cm, decumbents o erectes. Les inflorescències en forma de raïm, amb 5-10 flors. La corol·la amb 5 lòbuls, de 10-14 mm de diàmetre, blanca; la típica de les solanàcies, com la de la tomatera i la de la pataquera. El fruit verd abans de madurar (el podem apreciar a la fotografia) i negre quan està madur, de 6-10 mm de diàmetre, subglobós.

En camps de cultiu i tot tipus d'herbassars nitròfils en medis antropitzats, comunitats viàries, ruderals, enderrocs.

Planta molt tòxica pels alcaloides que presenta.

Trèvol blanc

Trèvol blanc

Trifolium repens L.

Herba perenne, estolonífera, de tiges reptants. Les tiges arrelen dels nusos. Les fulles alternes estipulades, peciolades. Les inflorescències d'1-4 cm de diàmetre, hemisfèriques, axil·lars, amb nombroses flors de color blanc.

Habita en prats, vores de rius, fonts o rierols, en terrenys alterats però humits. En medis subnitròfils, transitats o pasturats.

Trèvol pudent

Bituminaria bituminosa (L.) C. H. Stirt.

Planta erecta, herbàcia, de 20-120 cm d'alçària amb tiges cobertes de pubescència aplicada que desprén una olor característica. Les fulles basals més grans que les caulinars. Les flors agrupades en glomèruls esfèroids, amb 15-25 flors de color morat. Els fruits de 13-19 mm.

Habita en herbassars subnitròfils d'ambients ruderalitzats, en ambients alterats o antropitzats assolellats, vores de camins, fenassars.

Trèvol pudent

Trèvol roig

Trifolium pratense L.

Herba perenne de tiges erectes o ascendents. Fulles alternes amb folíols que presenten una banda decolorada en forma de falca en la mitat inferior. La inflorescència en glomèruls esfèroids, ovoides o subglobosos amb nombroses flors assegudes, corol·la rosada o purpúria.

Es troba en prats poc o molt humits, en pastius vivaços, especialment en zones de vega i riberes, amb un mínim de grossària edàfica i de nitrificació.

S'ha utilitzat popularment per curar algunes malalties.

Trèvol roig

Tuca

Bryonia dioica Jacq.

Planta enfiladissa, de 4-5 m, es panseix i se seca en acabar l'estiu o durant la tardor. Les fulles pentalobulades, amb l'anvers verd fosc i el revers glauc, més o menys hirsut per les dues cares. Circells simples de fins a 15 cm. El fruit és una boleta de menys d'un centímetre quan està madura, roja o roig taronja, atractiva.

Planta freqüent en comunitats ripàries i formacions forestals fresques, en matollars de ribera. També lligada a bardisses i herbassars ruderals adjacents.

Planta considerada d'elevada toxicitat, malgrat això els brots tendres s'han consumit en algunes ocasions en truites, com si d'espàrrecs es tractaren. La resta de la planta és un purgant dràstic.

Tuca

Vara de sant Josep

Veça, pessolina

Verdolaga

Vara de Sant Josep

Alcea rosea L.

Planta herbàcia, perenne, robusta. Les tiges erectes d'1-2 m. Les fulles llargament peciolades, orbiculars o ovades, cordades. Les inflorescències en raïms espiciformes, amb 1-4 flors a l'axil·la de la fulla. Les flors molt grans i vistoses que poden superar els 10 cm de diàmetre, amb 5 pètals. De colors diversos: blancs, rojos, violacis, rosa... Fruits discoidals amb nombroses llavors orbiculars, seques i rugoses.

Planta ornamental que trobem naturalitzada en àrees antropitzades.

Veça, pessolina

Vicia sativa L.

Herba anual, ascendent, una mica enfiladissa i de tiges més o menys anguloses. Les fulles dividides en 4-7 parells de folíols, acabades en un circell ramificat. Les inflorescències assegudes o curtament pedunculades, amb 2-3 (4) flors. Les flors d'1-2 cm de color roig violaci o violeta. Fruit comprimit, assegut, de 35-68 mm de llargària.

Present en camps de cultiu i vores de camins frescals, herbassars sobre sòls nitrificats. Cultivada com a farratge per al ramat.

Verdolaga

Portulaca oleracea L.

Planta anual, més o menys prostrada o ascendent. Tiges de 10-50 cm, una mica carneses. Les fulles d'1-2'5 cm, obovades, alternes o oposades, planes. Les flors amb els pètals de color groc i escotats. Els fruits són càpsules de 0'6-1 cm.

Creix en camps de cultiu i herbassars nitròfils, en cultius de regadiu i per marges de camins i altres medis ruderals.

A la Comunitat Valenciana, ben llavada, amb vinagre i sal, s'han utilitzat les tiges joves, fulles i flors en les amanides campestres. Conté àcids grassos essencials omega 3, carotenoides, vitamina C, oligoelements (Mg, K, P, Fe, S, etc.)

Violetes

Viola sp.

Al terme en tenim diverses espècies: *V. alba* subsp. *dehnhardtii*, *V. willkommii*, *V. rupestris*...

Planta perenne, herbàcia, amb roseta de fulles persistents. Les fulles ovato-cordiformes o oval-oblongues. Les flors una mica oloroses, pètals de color violeta però blancs a la base, amb esperó. El fruit és una càpsula.

Forma part de clarianes de carrascars i rouredes ombrívols, herbassars humits i ombrejats. Pradells frescals de vorades forestals.

Violetes

Xicòria, cama-roja

Cichorium intybus L.

Herba perenne que pot superar el metre d'alçària. Les tiges prou ramificades, proveïdes de fulles escasses i reduïdes. Els peduncles florals lleugerament engrossits a l'apex. Les flors grans agrupades en capítols sèssils, de color blau celeste, més o menys intens.

Creix en vores de camins, en herbassars vivaços subnitrofil, en ambients alterats o antropitzats, sobre sòls no molt secs, en vores de rambla, séquies.

És una planta més tèrmica i, com ací és escassa, sembla que no s'ha utilitzat en medicina popular. Les fulles són de gust amarg i subsalí, amb propietats remineralitzants, hepatoprotectors i a més aperitives. L'arrel torrada, en infusió s'ha utilitzat com a succedani del cafè.

Xicòria

Referències bibliogràfiques

CASTROVIEJO BOLÍBAR, SANTIAGO. & al. (1996-2021). *Flora Ibérica. Plantas vasculares de la Península Ibérica e Islas Baleares*. 22 Vols. Editors: S. Castroviejo, M. Laínz, G. López González, P. Montserrat, F. Muñoz Garmendia, J. Paiva & L. Villar [...] Real Jardín Botánico. CSIC. Madrid.

CAVANILLES PALOP, ANTONIO JOSÉ (1991). *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia (1795-1797)*. Edición de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón.

FUSTER PUIG, PAU (2013). *Mapa i guia excursionista. Vilafranca. Mapa del terme municipal E: 1:20.000*. Edit. El Tossal cartografies.

MATEO SANZ, GONZALO & CRESPO VILLALBA, MANUEL BENITO (2014). *Clave ilustrada para la flora valenciana*. Edit. JOLUBE. Jaca. 501 p.

MULET PASCUAL, LUIS (1991). *Estudio etnobotánico de la provincia de Castellón*. Diputació de Castelló. 596 p.

VALLÉS XIRAU, JOAN (dir.). *Noms de plantes: Corpus de fitonímia catalana* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2014. (Diccionaris en Línia) <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/191/>>

ANNEX: Relació de noms científics ordenats alfabèticament

<i>Achillea millefolium</i> L.....	55	<i>Cynara cardunculus</i> L.	44
<i>Alcea rosea</i> L.	69	<i>Diploaxis erucoides</i> (L.) DC.....	38
<i>Allium</i> sp.	32	<i>Dipsacus fullonum</i> L.	37
<i>Althaea officinalis</i> L.....	52	<i>Dorycnium hirsutum</i> (L.) Ser.	45
<i>Amaranthus</i> sp.	34	<i>Echinops ritro</i> L.	58
<i>Andryala ragusina</i> L.....	51	<i>Echium vulgare</i> L. subsp. <i>vulgare</i>	65
<i>Anthemis arvensis</i> L.....	36	<i>Equisetum</i> sp.	39
<i>Antirrhinum litigiosum</i> Pau.....	43	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Hér.	64
<i>Aphyllanthes monspeliensis</i> L.....	48	<i>Eryngium campestre</i> L.	58
<i>Arctium minus</i> (Hill.) Bernh.....	37	<i>Euphorbia lathyris</i> L.....	46
<i>Artemisia absinthium</i> L.....	40	<i>Euphorbia serrata</i> L.	50
<i>Arundo donax</i> L.	36	<i>Fallopia convolvulus</i> (L.) Á. Löve	41
<i>Asperula aristata</i> L. fil. subsp. <i>scabra</i> (J. Presl & C. Presl ex Lange) Nyman.....	48	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	41
<i>Asphodelus ramosus</i> L.	42	<i>Fragaria vesca</i> L.....	42
<i>Avena fatua</i> L.	40	<i>Galium aparine</i> L.....	63
<i>Ballota nigra</i> L.....	57	<i>Galium verum</i> L.	46
<i>Bellis perennis</i> L.	53	<i>Helichrysum serotinum</i> (DC.) Boiss. subsp. <i>serotinum</i>	52
<i>Bituminaria bituminosa</i> (L.) C. H. Stir.....	68	<i>Helichrysum stoechas</i> (L.) Moench.....	52
<i>Brachypodium phoenicoides</i> Roem. & Schult.	41	<i>Hepatica nobilis</i> Mill.	45
<i>Brachypodium retusum</i> (Pers.) P. Beauv.	41	<i>Herniaria cinerea</i> DC.	44
<i>Briza media</i> L.....	36	<i>Hirschfeldia incana</i> (L.) Lagr.- Foss.....	63
<i>Bryonia dioica</i> Jacq.....	68	<i>Hordeum murinum</i> L. subsp. <i>leporinum</i> (Link) Arcang.....	60
<i>Calendula officinalis</i> L.	35	<i>Hormathophylla spinosa</i> (L.) P. Küpfer.....	35
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medicus	65	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	33
<i>Caucalis platycarpus</i> L.....	38	<i>Hypericum perforatum</i> L.	59
<i>Centaurea aspera</i> L.	35	<i>Inula montana</i> L.....	32
<i>Centaurea calcitrapa</i> L.....	55	<i>Iris germanica</i> L.	47
<i>Centaurea cephalarifolia</i> Willk.	33	<i>Juncus inflexus</i> L.....	49
<i>Centaurium quadrifolium</i> (L.) G. López & Jarvis subsp. <i>barrelieri</i> (Dufour) G. López.....	60	<i>Linum narbonense</i> L.	51
<i>Chelidonium majus</i> L.....	44	<i>Linum suffruticosum</i> L. subsp. <i>suffruticosum</i>	51
<i>Chenopodium</i> sp.....	34	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	52
<i>Chiliadenus glutinosus</i> (L.) Fourr.	67	<i>Mantisalca salmantica</i> (L.) Briq. & Cavill.....	54
<i>Chondrilla juncea</i> L.....	42	<i>Marrubium supinum</i> L.	53
<i>Cichorium intybus</i> L.	70	<i>Medicago sativa</i> L.....	54
<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	37	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	55
<i>Conium maculatum</i> L.....	38	<i>Mentha spicata</i> L.	47
<i>Conringia orientalis</i> (L.) Dumort.	38	<i>Merendera montana</i> (Loefl.) Lange.....	65
<i>Consolida orientalis</i> (Gay) Schrödinger.....	66	<i>Micromeria fruticosa</i> (L.) Druce	62
<i>Convolvulus arvensis</i> L.....	39	<i>Muscari neglectum</i> Guss.....	62
<i>Cymbalaria muralis</i> G. Gaertn. subsp. <i>muralis</i> ...	60	<i>Odontites viscosus</i> (L.) Clairv. subsp. <i>viscosus</i> ...	43

<i>Onobrychis viciifolia</i> Scop.....	60	<i>Salvia verbenaca</i> L.	66
<i>Ononis spinosa</i> L.	32	<i>Sambucus ebulus</i> L.	49
<i>Origanum vulgare</i> L.....	56	<i>Saponaria ocymoides</i> L.....	64
<i>Paeonia officinalis</i> L. subsp. <i>microcarpa</i> (Boiss. & Reut.) Nyman.....	59	<i>Schoenus nigricans</i> L.....	48
<i>Papaver rhoeas</i> L.....	64	<i>Scirpoides holoschoenus</i> (L.) Soják.....	49
<i>Parietaria judaica</i> L.	59	<i>Scrophularia auriculata</i> L.	56
<i>Paronychia</i> sp.	43	<i>Senecio jacobaea</i> L.	45
<i>Persicaria lapathifolia</i> (L.) Delarbre.....	62	<i>Setaria</i> sp.	58
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A. W. Hill.....	47	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke subsp. <i>vulgaris</i>	39
<i>Phlomis herba-venti</i> L.....	46	<i>Solanum nigrum</i> L.....	67
<i>Phlomis lychnitis</i> L.	56	<i>Sonchus asper</i> (L.) Hill.....	50
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin.....	66	<i>Staelina dubia</i> L.	46
<i>Plantago lanceolata</i> L. subsp. <i>lanceolata</i>	61	<i>Stipa iberica</i> Martinovský.....	40
<i>Plantago major</i> L.....	61	<i>Taraxacum</i> sp.	40
<i>Plantago media</i> L.....	61	<i>Teucrium pinnatifidum</i> Sennen.....	33
<i>Plantago sempervirens</i> Crantz.....	35	<i>Thymus godayanus</i> Rivas Mart. & al.....	67
<i>Polygonum aviculare</i> L.	55	<i>Trifolium pratense</i> L.	68
<i>Polygonum rurivagum</i> Jord.....	55	<i>Trifolium repens</i> L.....	67
<i>Portulaca oleracea</i> L.	69	<i>Typha domingensis</i> Pers.....	34
<i>Potentilla velutina</i> Lehm.....	63	<i>Typha latifolia</i> L.....	34
<i>Primula veris</i> L. subsp. <i>columnae</i> (Ten.) Maire & Petitm	53	<i>Urtica dioica</i> L.....	57
<i>Ranunculus repens</i> L.....	63	<i>Verbascum thapsus</i> L.	50
<i>Rhaponticum coniferum</i> (L.) Greuter.....	62	<i>Verbena officinalis</i> L.	33
<i>Rhinanthus pumilus</i> (Sterneck) Pau.....	54	<i>Vicia sativa</i> L. <i>sativa</i>	69
<i>Rubia peregrina</i> L. subsp. <i>peregrina</i>	32	<i>Viola</i> sp.....	70
<i>Salvia aethiopis</i> L.	57		
<i>Salvia pratensis</i> L.	64		

La numeració fa referència a la pàgina on trobareu la foto i la descripció